EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 15. Madde Rehberi

Olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma

31 Ağustos 2025 tarihinde güncellenmiştir

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır.
Mahkeme açısından bağlayıcılığı yoktur.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Bu raporun tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için Çeviriyi çoğaltma veya yeniden yayınlama talebi adresindeki iletişim formunu doldurmaya davet edilir.

Şu anda hangi İçtihat Rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen bekleyen tercümeler listesine bakınız.

Bu Rehberin orijinal hali İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Bu rehber, düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 31 Ağustos 2025 tarihinde güncellenmiştir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

İçtihat Rehberleri *https://ks.echr.coe.int* adresinden indirilebilir. Yayın güncellemeleri için lütfen Mahkemenin *https://x.com/ECHR_CEDH* adresindeki X hesabını takip edin.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2025

İçindekiler Tablosu

Okuyuculara Notlar 4

I. Genel İlkeler 5

II. Madde 15 § 1: bir Devletin geçerli bir şekilde yükümlülüklerini askıya alabileceği durumlar 6

A. "... savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike..." 6
B. "... durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde... tedbirler..." 8
C. "...[Yüksek Sözleşmeci Tarafların] uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülüklerine..." Ters düşmemek koşuluyla" 11

III. Madde 15 § 2: askıya alınamaz haklar 13

IV. Madde 15 § 3: bildirimde bulunma gereklilikleri 14

Alıntılanan dava listesi 16

Okuyuculara Notlar

Bu Rehber, hukuk uygulayıcılarına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("Mahkeme", "Avrupa Mahkemesi" veya "Strazburg Mahkemesi") tarafından verilen temel ihlal kararları ve diğer kararlar hakkında bilgi sağlamak amacıyla Strazburg Mahkemesi tarafından yayınlanan İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ("Sözleşme" veya "Avrupa Sözleşmesi") 15. maddesine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır.

Alıntılanan içtihatlar, emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme'yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır (*İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 154, 18 Ocak 1978, Seri A no. 25, ve, daha yakın tarihli, *Jeronovičs / Letonya* [BD], 2016, § 109).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır (*Konstantin Markin / Rusya* [BD], § 89, no. 30078/06, AİHM 2012). Nitekim Mahkeme, Sözleşme'nin insan hakları alanında "Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı" olarak rolünü vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi / İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI, ve daha yakın tarihli bir karar olan, *N.D. ve N.T. / İspanya* [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol, yakın zamanda Sözleşme'nin Ön söz bölümüne ikincillik ilkesini eklemiştir. Söz konusu ilke, insan haklarının korunması konusunda "Taraf Devletler ve Mahkeme'ye ortak bir sorumluluk yüklemekte" ve ulusal makamlar ve mahkemeler, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlüklere tam olarak etki edecek şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzęda / Polonya* [BD], § 324).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Sözleşme'ye Ek Protokollerin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Protokollerinden alınmış (pek çok davada) terimler dizininden seçilen *Anahtar kelimeler listesinde* özetlenmektedir.

Mahkeme'nin içtihadının yer aldığı *HUDOC veritabanı* , anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip grup halindeki belgelere erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkeme'nin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC'ta yer alan Dava Detayları etiketine tıklanarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için, lütfen *HUDOC kullanım kılavuzuna* bakınız.

* Alıntılanan içtihat, Mahkeme'nin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce ve Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar Mahkeme'nin bir Dairesi tarafından esasa ilişkin olarak verilen karara yöneliktir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellemenin yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

I. Genel İlkeler

Sözleşme'nin 15. Maddesi - Olağanüstü Hallerde Yükümlülükleri Askıya Alma

"1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklere ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir."

HUDOC anahtar kelimeleri

Savaş (15-1) – Genel tehlike (15-1) – Ulusun varlığına tehdit (15-1) – Askıya alma (15-1) – Durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde (15-1) – Uluslararası yükümlülükler (15-1) – Askıya alma bildirimi (15-3)

1. Sözleşme'nin 15. maddesi bir askıya alma hükmüdür. Söz konusu madde, Sözleşmeci Devletlere, istisnai durumlarda, Sözleşme kapsamındaki belirli hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüklerini sınırlı ve denetimli bir şekilde askıya alma imkânı tanımaktadır.

2. 15. madde metni, daha sonra Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (ICCPR)[1] 4. maddesi haline gelen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşme taslağının 4. maddesine dayanmaktadır.

3. Madde 15, üç bölümden oluşmaktadır. Madde 15 § 1, Sözleşmeci Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini geçerli bir şekilde askıya alabilecekleri durumları tanımlamaktadır. Ayrıca, herhangi bir askıya alma durumunda alabileceği tedbirleri sınırlamaktadır. Madde 15 § 2, Sözleşme'deki belirli temel hakları herhangi bir askıya almaya karşı korumaktadır. Madde 15 § 3, askıya alma hakkını kullanan her Devletin uyması gereken usule ilişkin gereklilikleri ortaya koymaktadır.

4. Askıya almanın, Devletin Sözleşme'de yer alan hakları güvence altına alamayacağı bir imtiyaz olması gerekmemektedir. Nitekim uygulama, Sözleşmeci Tarafın, askıya alma işlemi yaparken, almakta olduğu tedbirlerin Sözleşme'nin askıya alınmasını "içerebileceğini" belirtmesi yönündedir. Bu sebeple, bir başvuranın askıya alma döneminde Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlal edildiğinden şikayetçi olduğu her davada, Mahkeme, öncelikle, alınan tedbirlerin Sözleşme'nin temel maddeleri kapsamında gerekçelendirilebilip gerekçelendirilemeyeceğini inceleyecektir; ancak bu şekilde gerekçelendirilemeyecekse, Mahkeme askıya almanın geçerli olup olmadığını belirlemeye başlayacaktır (bk., örneğin, *A. Ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 161; *İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 191; *Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961, § 15).

5. Bu nedenle, *Terheş / Romanya* (k.k.), 2021, § 46 kararında- COVID-19 salgını önlemleri uyarınca halka uygulanan genel bir tecritle ilgili olarak, davalı Devletin Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokolün 2. maddesinden istisna sağlama imkânından yararlandığı bağlamda

1. bk., Sözleşme'nin 15. maddesine ilişkin hazırlık çalışmalarının 10. sayfası ve Ek 1'i, Mahkeme'nin *www.echr.coe.int/Library*) web sitesinde mevcut olan (*document DH (56) 4* . Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi de bir askıya alma maddesidir (Madde 27). Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartında böyle bir madde bulunmamaktadır.

Mahkeme, başvuranın şikâyetlerinin yalnızca konu bakımından uygulanamaz kabul edilen Sözleşme'nin 5 § 1 maddesi kapsamında dile getirilmesi nedeniyle durumu 15. madde açısından incelemeye gerek duymamıştır.

6. Bir askıya alma işlemi yapılan bir davada, Mahkeme, yargılamaya taraf olanların bu yönde bir talepte bulunmadığı gerekçesiyle, şikâyette bulunulan durumun geçerli bir askıya alma kapsamında olup olmadığını değerlendirmeyi reddetmiştir (*Khlebik / Ukrayna*, 2017, § 82).

II. Madde 15 § 1: bir Devletin geçerli bir şekilde yükümlülüklerini askıya alabileceği durumlar

Sözleşme'nin 15 § 1 maddesi

"1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklere ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir."

HUDOC anahtar kelimeleri

Savaş (15-1) – Genel tehlike (15-1) – Ulusun varlığına tehdit (15-1) – Askıya alma (15-1) –

Durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde (15-1) – Uluslararası yükümlülükler (15-)

7. Madde 15 § 1, geçerli bir askıya alma için üç koşul ortaya koymaktadır:

- askıya alma, savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde olmalıdır;
- söz konusu savaş veya genel bir tehlike karşısında alınan tedbirler, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçünün ötesine geçmemelidir; ve
- tedbirler, Devletin uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülükleri ile tutarsız olmamalıdır.

A. "... Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde..."

8. Mahkeme'nin, Sözleşme'nin 15 § 1 maddesindeki "savaş" ifadesinin anlamını yorumlamasına gerek bulunmamaktadır; her halükârda, savaş dışında kalan her türlü önemli şiddet veya kargaşa, "ulusun varlığını tehdit eden genel bir tehlike" şeklindeki Sözleşme'nin 15 § 1 maddesinin ikinci kısmı kapsamına girecektir.

9. "Ulusun varlığını tehdit eden genel bir tehlikenin" asıl ve alışılagelmiş anlamı açıktır ve "tüm nüfusu etkileyen ve Devleti oluşturan topluluğun yaşam düzenine yönelik bir tehdit teşkil eden istisnai bir kriz veya olağanüstü hâl durumunu" ifade etmektedir (*Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961, § 28).

10. Olağanüstü hal, fiili veya yakın olmalıdır; Devletin sadece belirli bir bölgesini ilgilendiren bir kriz, "ulusun varlığını" tehdit eden genel bir tehlike anlamına gelebilir (bk., örneğin, Kuzey İrlanda'ya ilişkin askıya alma durumları için *İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 205; ve Güneydoğu Türkiye'ye ilişkin askıya alma durumları *Aksoy / Türkiye* 1996, § 70); ve kriz veya tehlike istisnai olmadır, zira kamu güvenliğinin, sağlığının ve düzeninin muhafazası için Sözleşme'nin izin verdiği normal tedbirler veya kısıtlamalar açıkça yetersizdir (*Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda / Yunanistan* ("*Yunan davası*"), Komisyon raporu, 1969, § 153).

11. Mahkeme'nin içtihadı bugüne kadar hiçbir zaman tehlikenin geçici olması şartını açıkça içermemiştir ve davalar, Sözleşme'nin 15. maddesi anlamında bir "genel tehlikenin" uzun yıllar devam etmesinin mümkün olduğunu göstermektedir (bk., Kuzey İrlanda'daki güvenlik durumu için: *İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, *Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, *Marshall / Birleşik Krallık* (k.k.), 2001; ve Amerika Birleşik Devletleri'nde El-Kaide saldırıları sonrasında mevcut güvenlik durumu: *A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 178).

12. Genel olarak Sözleşme organları, böyle bir istisnai durumun mevcut olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi ulusal makamlara bırakmıştır. Mahkeme'nin *İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 207) kararında hükmettiği üzere: "bu varlığın "genel bir tehlike" tarafından tehdit edilip edilmediğini belirlemek, "ulusunun varlığından" sorumlu olan her Sözleşmeci Devlete düşer.". Anın acil ihtiyaçlarıyla doğrudan ve sürekli temasları nedeniyle ulusal makamlar, ilke olarak, hem böyle bir tehlikenin varlığına hem de bunu önlemek için gerekli olan askıya almanın niteliğine ve kapsamına karar verirken uluslararası bir hâkimden daha iyi bir konumdadır. Dolayısıyla, bu hususta ulusal makamlara geniş bir takdir yetkisi bırakılmalıdır. Bununla birlikte Mahkeme, Devletlerin bu konuda sınırsız bir takdir yetkisine sahip olmadığını vurgulamıştır. İç hukuktaki takdir yetkisine, Avrupa denetimi eşlik eder (*Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, § 43; *Mehmet Hasan Altan / Türkiye*, 2018, § 91; *Şahin Alpay / Türkiye*, 2018, § 75; *Domenjoud / Fransa*, 2024, § 145).

13. Mahkeme, Kuzey İrlanda'daki terörizmin, birkaç yıl boyunca "Birleşik Krallık'ın toprak bütünlüğü, [Kuzey İrlanda'nın] altı bölgesinin kurumları ve eyalet sakinlerinin yaşamları için özellikle geniş kapsamlı ve ciddi bir tehlike" teşkil etmesi nedeniyle, genel bir tehlike standardını karşıladığına karar vermiştir (*İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, §§ 205 ve 212; *Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, § 48; *Marshall / Birleşik Krallık* (k.k.), 2001). Aynı şekilde, PKK'nın Türkiye'nin güneydoğusundaki terör faaliyetleri (*Aksoy / Türkiye*, 1996, § 70), 11 Eylül 2001'den sonra Birleşik Krallık'taki ciddi terör saldırılarının yakın tehdidi (*A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 181), 2015-2017 yılları arasında Fransa'daki terör saldırıları (*Domenjoud / Fransa*, 2024, § 150), 2016'da Türkiye'deki askeri darbe girişiminde (*Mehmet Hasan Altan / Türkiye*, 2018, §§ 91-93; *Şahin Alpay / Türkiye*, 2018, §§ 75-77) de aynı hükme varılmıştır. *Kavala / Türkiye* , 2019, § 88; *Alparslan Altan / Türkiye*, 2019, §§ 73-74; *Pişkin / Türkiye,* 2020, § 59; *Atilla Taş / Türkiye*, 2021, § 83, *Aydın Sefa Akay / Türkiye*, 2024, § 90) kararlarında da aynı görüş tekrarlanmıştır. Bununla birlikte, yakınlık şartı, bir Devletin felaketle başa çıkmak için önlem almadan önce felaketin gelmesini beklemesini gerektirecek ölçüde dar yorumlanmamalıdır (*A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 177).

14. Ulusal makamların değerlendirmesine yönelik bu saygılı yaklaşıma rağmen, bu yaklaşım sınırsız değildir. Örneğin, 1967'deki "albaylar" darbesine cevaben açılan bir dava olan "*Yunan davasında*" (Komisyon raporu, §§ 159-165 ve 207), Komisyon, önündeki delillere dayanarak, askı almayı gerekçelendirecek genel bir tehlike olmadığına karar vermiştir. Kuzey İrlanda'daki ve Türkiye'nin güneydoğusundaki duruma ilişkin olarak yukarıda anılan davalarda "genel bir tehlikenin" varlığının tartışılmadığı, ancak Yunanistan'daki askeri hükümetin askıya alma teşebbüsü hakkındaki "Yunan davasında" "genel bir tehlikenin" varlığının açık bir şekilde detaylı olarak tartışıldığı belirtilmelidir.

15. Benzer şekilde, seçim sonrası gösteriler bağlamında Erivan'da ilan edilen olağanüstü hâl hakkında Mahkeme, davalı Hükümetin, ölçeğine ve yol açabileceği şiddete rağmen, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında korunan gösterilerin "ulusu varlığına yönelik bir tehdit" olarak değerlendirebileceğini göstermediğine hükmetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, Sözleşme'nin 15 § 1 maddesinin diğer gerekliliklerini değerlendirmeye, diğer bir deyişle, davada alınan tedbirlerin durumun kesin bir gerekliliği olup olmadığını ve uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülüklerle tutarlı olup olmadığını belirlemeye gerek görmemiştir. Nitekim söz konusu tespit askıya almanın, 15. maddenin gerekliliklerini karşılaşamadığı sonucuna varması için yeterli olmuştur (*Dareskizb Ltd / Ermenistan*, 2021, §§ 62-63).

16. 15. maddenin amacının, Devletlerin halklarını gelecek risklerden korumak için istisnai tedbirler almasına izin vermek olması sebebiyle, ulusun varlığına yönelik bir tehdidin öncelikle askıya almanın yapıldığı sırada bilinen gerçeklere atıfta bulunularak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, Mahkeme'nin önünde takiben ortaya çıkan bilgileri dikkate almak için herhangi bir engel bulunmamaktadır (*A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 177).

17. Bununla beraber, tedbirlerin askıya almanın uygulandığı bölgenin dışında alınması durumunda, askıya alma geçerli olmayacak ve ilgili Hükümet tedbirleri gerekçelendirmek için buna istinat edemeyecektir (*Sakık ve Diğerleri / Türkiye*, 1997, § 39; benzer bir tespit için, bk., *Sadak / Türkiye*, 2004, §§ 56; *Yurttaş / Türkiye*, 2004, § 58; *Abdülsamet Yaman / Türkiye*, 2004, § 69; ve daha yakın tarihli bir karar olan, *Barseghyan / Ermenistan*, 2021, § 36).

18. Sözleşme'yi onaylamalarından bu yana, Sözleşmeci Devletlerin kendi toprakları dışında askeri misyonlarda yer aldığı birçok dava bulunmasına rağmen, bugüne kadar hiçbir Devlet, söz konusu faaliyetlerle ilgili olarak Sözleşme'nin 15. maddesi uyarınca yükümlülüklerini askıya almamıştır (*Hassan / Birleşik Krallık* [BD], 2014, § 101; ve –bu görüşün tekrarı olarak – *Georgia / Rusya (II)* [BD], 2021, § 139).

19. Kendi toprakları dışındaki uluslararası silahlı çatışmalarda askıya almama uygulaması, Yüksek Sözleşmeci Tarafların bu tür durumlarda Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında "yetkisini" kullanmadığı şeklinde yorumlanabilir (*Gürcistan / Rusya (II)* [BD], 2021, aynı madde). Bununla birlikte, Mahkeme davalı Devletin söz konusu olaylar üzerinde sadece aktif çatışmalar bakımından yetkisizliğini kabul etmiştir (*aynı yerde*, §§ 125-144; karşılaştırın *Hassan / Birleşik Krallık* [BD], 2014, §§ 74-80, Devlet temsilcisinin yetkisine ve ilgili kişi üzerindeki kontrolüne dayanan yargı yetkisine ilişkin). Ateşkesten sonraki dönem hakkında Mahkeme, işgal altındaki topraklar üzerinde uyguladığı etkin kontrol nedeniyle olayların davalı Devletin yargı yetkisine girdiğine karar vermiştir (*Gürcistan / Rusya (II)* [BD], 2021, §§ 162-175)[2].

B. "durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde... tedbirler..."

20. Mahkeme, Sözleşme'nin 15. maddesi ile ilgili olduğu ölçüde inceleme yetkisinin sınırlarının "özellikle görünür" olduğunu belirtmiştir (*İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 207):

> "Bu varlığın "genel bir tehlike" tarafından tehdit edilip edilmediğini ve eğer öyleyse, tehlikenin üstesinden gelmek için ne kadar ileri gidilmesi gerektiğini belirlemek, "ulusunun varlığından" sorumlu olan her Sözleşmeci Devlete düşer. Anın acil ihtiyaçlarıyla doğrudan ve sürekli temasları nedeniyle ulusal makamlar, ilke olarak, hem böyle bir tehlikenin varlığına hem de bunu önlemek için gerekli olan askıya almanın niteliğine ve kapsamına karar verirken uluslararası bir hakimden daha iyi bir konumdadır. Bu bağlamda Sözleşme'nin 15 § 1 (...) maddesi söz konusu makamlara geniş bir takdir yetkisi bırakmaktadır."

21. Bununla birlikte, Devletler bu konuda sınırsız bir yetkiye sahip değildir: Mahkeme, Devletlerin krizin "kesinlikle gerektirdiği ölçünün" ötesine geçip geçmediğini değerlendirme yetkisine sahiptir (*aynı yerde; Domenjoud / Fransa*, 2024, § 144). Alınan tedbirlerin "durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülükler ile tutarlı" olup olmadığını değerlendirmek için, Mahkeme şikayetleri esastan incelemektedir (*Mehmet Hasan Altan / Türkiye*, 2018, § 94; *Şahin Alpay / Türkiye*, 2018, § 78; *Kavala / Türkiye*, 2019, § 88).

22. Mahkeme'nin de açıklığa kavuşturduğu üzere, "ulusun varlığını tehdit eden genel bir tehlikenin" varlığı, siyasi tartışma özgürlüğünün kısıtlanması için bir bahane olarak kullanılmamalıdır. Devletler, olağanüstü hâl durumlarında bile demokratik düzeni tehlikelerden koruyacak her tedbiri almanın ve çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik gibi

[2] bk., Sözleşme'nin 1. Maddesine İlişkin Rehber.

demokratik bir toplumda bulunan değerlerin güvence altına alınması için her türlü çabanın gösterilmesinin önemini hep göz önünde bulundurmalıdır (*Mehmet Hasan Altan* / Türkiye, 2018, § 210; *Şahin Alpay / Türkiye*, 2018, § 180).

23. Mahkeme, bir Devletin, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçünün ötesine geçip geçmediğini belirlerken, askıya alma hükümlerinden etkilenen hakların niteliği, olağanüstü hâl durumuna yol açan koşullar ve bu durumun süresi gibi faktörleri göz önünde bulunduracaktır (*Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, § 43; *A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 173).

24. Mahkeme, bu değerlendirmede aşağıdaki hususlara odaklanacaktır:

- olağan kanun hükümlerinin, genel tehlikenin yol açtığı tehlike karşısında yeterli olup olmaması (*Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961, § 36; *İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 212).
- tedbirlerin, genel tehlike karşısında gerçek bir cevap olup olmadığı (*Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, § 51; *Alparslan Altan / Türkiye*, 2019, § 118);
- tedbirlerin, uygulanma amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığı (*Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961, § 38; *Domenjoud / Fransa*, 2024, § 154);
- Hükümetin, bireysel dava ile dayanılan askıya alma hükümleri arasında yeterli bir bağlantı olduğunu gösterip gösteremediği (*Domenjoud / Fransa*, 2024, § 154; bk., ayrıca, dolaylı olarak, *Vedat Şorli / Türkiye*, 2021, § 46 – Devlet Başkanına yönelik bir hakaretle ilgili olarak);
- askıya alma işleminin kapsamının kısıtlı olup olmadığı ve askıya alma için öne sürülen gerekçeler (*Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, § 66);
- askıya alma gerekliliğinin sürekli olarak değerlendirilip değerlendirilmediği (*aynı yerde*, § 54);
- uygulanan tedbirlerde hafifletme olup olmadığı (*İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 220);
- tedbirlerin güvenceye tabi olup olmadığı (*aynı yerde*, §§ 216-219; *Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961, § 37; *Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, §§ 61-65; *Aksoy / Türkiye*, 1996, §§ 79-84);
- söz konusu hakkın önemi ve bu hakka yönelik müdahalelerin tabi olduğu yargı denetiminin daha kapsamlı amacı (*aynı yerde*, § 76);
- tedbirlerin tabi olduğu yargı denetiminin uygulanabilir olup olmadığı (*aynı yerde*, § 78;[3] *Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, § 59);
- tedbirlerin orantılılığı ve haksız ayrımcılık içerip içermediği (*A. Ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 190); tedbirlerin "hukuka uygun" ve "kanunda öngörülen usule uygun olarak" olarak uygulanıp uygulanmadığı (*Mehmet Hasan Altan / Türkiye*, 2018, §§ 140 ve 213; *Şahin Alpay / Türkiye*, 2018, §§ 119 ve 183);
- hukuki kesinlik ilkesinin, uygulanabilir yasal düzenlemelere aykırı bir yargısal yorumla tehlikeye atılıp atılmadığı (*Baş / Türkiye*, 2020, §§ 151-153). Bu nedenle, örneğin Mahkeme, hâkimlerin bağımsızlıklarının bir teminatı olan ve dokunulmazlıkları önceden kaldırılmadan gözaltına alınmalarına izin veren, "suçüstü hali" yasal kavramının kapsamını "bir suç örgütüne üye olduğundan şüphelenilen hâkimlerin Türk hukukunun yargı mensuplarına sağladığı hukuki korumadan mahrum kalmasına yol açacak şekilde genişleten" bir yorumunun, "yargı mensuplarını yürütmenin müdahalesinden korumak amacıyla kendilerine sağlanan usule ilişkin güvenceleri ortadan kaldıracak" nitelikte olduğunu tespit etmiştir (*aynı yerde*);
- Sözleşme'nin 5 § 1 (c) maddesinin, bir kişinin gözaltına alınmasını gerekçelendiren bir şüphenin "makul" olup olmadığına ilişkin asgari gerekliliklerinin karşılanıp karşılanmadığı (*Alparslan*

3. Ayrıca bk., -*Aksoy* davası sonrasındaki davalar: *Demir ve Diğerleri / Türkiye*, 1998, §§ 49-58; *Nuray Şen / Türkiye*, 2003, §§ 25-29; *Elçi ve Diğerleri / Türkiye*, 2003, § 684; *Bilen / Türkiye*, 2006, §§ 44-50.

Altan / Türkiye, 2019, §§ 147-149; *Kavala / Türkiye*, 2019, §§ 176-196; *Baş / Türkiye*, 2020, § 200);

- Anayasa Mahkemesi dahil olmak üzere (*Kavala / Türkiye*, 2019, §§ 176-196), ilgili mahkemenin, Sözleşme'nin 5 § 4 maddesi anlamında, tutukluluğun hukuka uygunluğuna ilişkin "hızlı bir şekilde" karar verip vermediği (*Baş / Türkiye*, 2020, §§ 216 ve 230); ve
- söz konusu hususu değerlendiren herhangi bir ulusal mahkemenin görüşü (*Mehmet Hasan Altan / Türkiye* , 2018, §§ 93 ve 140; *Şahin Alpay / Türkiye*, 2018, §§ 77 ve 119; *Alparslan Altan / Türkiye*, 2019, § 146). Bir Sözleşmeci Devletteki en yüksek derece iç hukuk mahkemesinin, tedbirlerin kesinlikle gerekli olmadığı kararına varması durumunda, Mahkeme, ancak söz konusu ulusal mahkemenin Sözleşme'nin 15. maddesini veya Mahkeme'nin bu madde kapsamındaki yargı yetkisini yanlış yorumladığı veya yanlış uyguladığı ya da açıkça makul olmayan bir karar verdiği kanaatine varırsa, aksi yönde bir karara varmakta haklı olacaktır (*A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 174).

25. Söz konusu faktörler, normal şartlar altında, geriye dönük bir şekilde olmamak üzere ve "[tedbirlerin] alınmasına ve daha sonrasında uygulanmasına asıl olarak sebebiyet veren şartlar ve durumlar" temelinde değerlendirilecektir (*İrlanda / Birleşik Krallık*, 1978, § 214). Bununla birlikte, genel bir tehlikenin mevcut olup olmadığına yönelik değerlendirmedeki gibi, Mahkeme'nin sonradan açığa çıkan bilgileri dikkate almak için önünde bir engel bulunmamaktadır (2001'deki derogasyon tebliğinden yıllar sonra meydana gelen ve Mahkeme'nin Temmuz 2005'te Londra'da gerçekleşen bombalama ve bombalama teşebbüslerini göz önünde bulundurduğu *A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2009, § 177).

26. Bir tedbirin, Sözleşme'nin 15 § 1 maddesi anlamında "durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde" kabul edilebilmesi için, Devlet tarafından ilan edilen askıya alma kapsamında olması gerekmektedir. *Domenjoud / Fransa*, 2024 davası, COP21 zirvesi sırasındaki şiddet eylemlerine katılma potansiyeli göz önünde bulundurularak olağanüstü hal kanunu gereği verilen önleyici ev hapsi kararına ilişkindir. Mahkeme, askıya alma gerekçeleri ışığında, askıya alma tedbirlerinin kesinlikle gerekli olup olmadığını değerlendirmiştir. Hükümet, Sözleşme'nin 15 § 3 maddesi uyarınca Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderilen bilgilerde, olağanüstü halin "yeni terör saldırılarının gerçekleşmesini önlemek amacıyla" ilan edildiğini belirtmiştir (§ 154). Mahkeme, Hükümetin, ikinci başvuranın davranışları veya eylemlerine yönelik herhangi bir bireysel ve detaylı değerlendirme olmaksızın, başvuran hakkında hükmedilen ev hapsinin terörle mücadele amacıyla verildiğini ikna edici bir şekilde göstermediğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, söz konusu tedbir askıya alma hakkının uygulanmasındaki amacı yerine getirmek için kesinlikle gerekli değildir (§ 155).

27. Ulusun varlığını tehdit eden genel tehlike devam etmekle birlikte şiddeti azaldıkça, Sözleşme'nin 15. maddesinin uygulanmasına yol açan hususlar giderek daha az güçlü ve ilgili hale gelmektedir. Dolayısıyla, gereklilik kriteri daha katı bir şekilde uygulanmalıdır (*Baş / Türkiye*, 2020, § 224). Mahkeme, ulusun varlığını tehdit eden genel bir tehlike ile mücadele etmekte olan bir Devletin her şeyi aynı anda yapmasını beklemenin; seçtiği eylem araçlarının her birini, yetkili makamların düzgün işleyişi ve toplum içinde barışın yeniden tesis edilmesi için öncelikli ihtiyaçlarla bağdaşan güvencelerin her biriyle en baştan donatmasını gerekli kılmanın, o Devleti savunmasız kılacağını kabul eder. Sözleşme'nin 15. maddesinin yorumlanmasında, aşamalı bir adaptasyon sürecine alan tanınmalıdır (*aynı yerde*, § 229). Bununla birlikte, Sözleşme'deki temel bir hakka yönelik müdahale söz konusu olduğunda, olumsuz potansiyel etkileri göz önünde bulundurulduğunda, Mahkeme, müdahalenin kamu güvenliğinin korunması için kesinlikle gerekli olup olmadığını inceleyecektir (*aynı yerde*, § 230).

28. Başvuranların tutukluluklarına, olağanüstü halin ilanından önce ve sonra değişmeden kalan bir yasal düzenlemeye -bir suçun işlendiğine dair kuvvetli şüphe uyandıran olgusal delillerin varlığını gerektiren bir hüküm- dayanılarak hükmedilen birçok davada Mahkeme, yetkililer tarafından ortaya atılan şüpheleri temellendiren herhangi bir olgusal delil olmaksızın başvuranların tutukluluklarının, Sözleşme'nin 15. maddesinde belirtilen sınırlara uyduğunun söylenemeyeceğine, zira herhangi bir istisnai tedbirin uygulanmadığına karar vermiştir. Aksi sonuca varmak, Sözleşme'nin 5 § 1 (c) maddesinin asgari gerekliliklerini ortadan kaldıracaktır (*Sabuncu ve Diğerleri / Türkiye*, 2020, § 183;

Kavala / Türkiye, 2019, § 158; ayrıca bk., *Akgün / Türkiye*, 2021, § 184; *Murat Aksoy / Türkiye*, 2021, § 111; *Atilla Taş / Türkiye*, 2021, § 140).

29. Mahkeme, Sözleşme'nin 5 § 4 maddesi kapsamında, olağanüstü hâl sırasında tutuklu yargılanan kişileri potansiyel olarak etkileyen ceza soruşturması dosyasına erişim kısıtlamalarını incelemiştir. *Ahmet Hüsrev Altan / Türkiye*, (2021) kararında soruşturma dosyasına erişimin kısıtlanması kararı, olağanüstü hâl sırasında yürürlüğe giren ve bu nedenle istisnai bir tedbir teşkil eden bir Kanun Hükmünde Kararnameye dayanmaktadır. Bununla birlikte, Mahkeme, ilk olarak, kısıtlamanın, başvuranın tutuklanmasından önce, İstanbul Cumhuriyet Savcısının FETÖ/PDY üyesi olduğundan şüphelenilen kişilere yönelik ceza soruşturmasına ilişkin genel emrine dayandığını; ikinci olarak, kısıtlamanın, iddianamenin hazırlanmasından sonra, olağanüstü hâl devam ederken kaldırıldığını gözlemlemiştir. Dolayısıyla, bu kısıtlayıcı genel emir, olağanüstü hal durumuna uygun bir yanıt olarak değerlendirilemez; aksi yönde bir yorum Sözleşme'nin 5. maddesinde öngörülen güvenceleri ortadan kaldıracaktır (§ 165).

30. *Aydın Sefa Akay / Türkiye*, 2024 kararına konu olayda Birleşmiş Milletler Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizmasında görev yapan bir hâkim, diplomatik bağışıklığına rağmen tutuklanmış ve tutuklu yargılanmıştır. Mahkeme, söz konusu tedbirin, olağanüstü hal ilan edilmesine sebep olan 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin kesinlikle gerektirdiği ölçüde gerekli olarak değerlendirilemeyeceğini tespit etmiştir. Mahkeme özellikle, ulusal mahkemelerin, davanın esası üzerine başvuranın mahkûmiyetine karar verene kadar, başvuranın diplomatik bağışıklığını dikkate almamasının, olağanüstü hal ilan edilmesine sebep olan 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiği bir durum olduğuna ikna olmamıştır (§ 130).

31. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan bir yaptırım rejimi ile ilgili olan *Al-Dulimi ve Montana Management Inc. / İsviçre* [BD], 2016, § 146 kararına atıfta bulunan Mahkeme, bir kanun hükmünde kararnamenin, uygulanması için alınan tedbirlerin yargısal denetim olasılığını dışlayan açık ve net ifadeler içermediği durumlarda, her zaman davalı Devletin mahkemelerine herhangi bir keyfiliğin önlenebilmesi için yeterli inceleme yapma yetkisi verdiği şeklinde anlaşılması gerektiğine karar vermiştir (*Pişkin / Türkiye,* 2020, § 153). Olağanüstü hal durumunda bile, bir Devletin, Mahkeme tarafından herhangi bir kısıtlama veya denetim olmaksızın, bir dizi hukuk davasını mahkemelerin yargı yetkisinden çıkarması veya belirli kategorilerdeki kişilere hukuki sorumluluktan muafiyet tanıması, demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacaktır (*aynı yerde*; bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Fayed / Birleşik Krallık*, 1994, § 65). *Pişkin / Türkiye*(2020) kararında Mahkeme, 15 Temmuz 2016'daki askeri darbe girişimine açıkça karışmış olan devlet memurlarının veya diğer kamu çalışanlarının derhal görevden alınmasına yönelik basitleştirilmiş bir usulün getirilmesinin, olağanüstü halin kendine özgü koşulları ışığında gerekçelendirilebileceğini kabul etmeye hazırdı (§ 125, Mahkeme bu bağlamda kabul edilen kanun hükmünde kararnameler hakkında Venedik Komisyonunun görüşüne atıfta bulunmuştur). Bununla birlikte, basitleştirilmiş usulü getiren kanun hükmünde kararname, iç hukuk mahkemeleri tarafından böyle görevden alınmaları haklı çıkaran olgusal ve hukuki gerekçelere ilişkin olarak yürütülecek yargı denetimine herhangi bir sınırlama getirmemiş olsa da, başvuranın davasında verilen kararların gerekçeleri, başvuranın argümanlarının derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde incelendiğine dair herhangi bir gösterge olmaksızın, bu konuda tam yargı yetkilerini kullanmayı reddettiklerini düşündürmektedir (§§ 150-152). Bu koşullar altında Mahkeme, Türkiye tarafından Sözleşme'nin 15. maddesi kapsamında yapılan askıya alma bildiriminin, adil yargılanma gerekliliklerine uyulmamasını haklı gösteremeyeceğini tespit etmiştir (*aynı yerde*, § 153).

C. "...söz konusu tedbirlerin [Yüksek Sözleşmeci Tarafın] uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülüklerine ters düşmemek koşuluyla"

32. Mahkeme, uygulanan askıya alınma ve Devletin uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülükleri arasında herhangi bir tutarsızlığı tespit etmese dahi Sözleşme'nin 15 § 1 maddesinin bu kısmını gerekli gördüğü takdirde re'sen göz önünde bulundurulacaktır (*Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961,

§ 40).

33. *Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, (1993) davasında Mahkeme, başvuranların, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 4. maddesi[1] uyarınca geçerli bir askıya alma için resmi ilan şartı olduğu ve böyle bir ilanın yapılmamasının, Birleşik Krallık'ın hükümleri askıya almasının uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri ile çeliştiği yönündeki iddiasını değerlendirmiştir. Mahkeme, bu beyanı reddetmiştir. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 4. maddesinde yer alan "resmi olarak ilan edilmiş" ifadesinin anlamını yetkili bir şekilde tanımlamaya çalışmanın kendi görevi olmadığına karar vermiştir. Bununla birlikte, başvuranların beyanlarında ikna edici bir dayanak bulunup bulunmadığını incelemek durumundaydı. Mahkeme, İçişleri Bakanının Avam Kamarasında askıya almaya ilişkin yaptığı açıklamanın "resmi ilan verilmesi kıstasına uyulması açısından uygun" olduğuna karar vermiştir (§§ 67-73).[2]

34. *Marshall / Birleşik Krallık* (k.k.), (2001) kararında başvuran, Birleşmiş Devletler İnsan Hakları Komitesinin, Kuzey İrlanda'daki olağanüstü hâl hükümlerinin "aşırı" olduğu ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamında askıya alma işleminin kaldırılmasının öngörülmesi gerektiği yönündeki görüşlerine dayanmıştır. Mahkeme, bu atıflarda, Hükümetin 1995 sonrasında hükümleri askıda tutmaya devam ettirmesi dolayısıyla Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiğini gösteren herhangi bir emare bulunmadığını belirtmiştir. Bu nedenle başvuran, askıya almanın devam etmesinin, yetkililerin uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri ile bağdaşmadığını ileri sürememiştir.

35. *Hassan / Birleşik Krallık* [BD] (2014) kararında Mahkeme, uluslararası çatışma durumunda askıya alma kararı verilmemesi halinde, Mahkeme'nin yine de bir Sözleşme hükmünü uluslararası (insancıl) hukuk ilkelerine uygun olarak yeniden yorumlayıp yorumlayamayacağına karar vermek durumunda kalmıştır. Mahkeme, Sözleşme'nin 5. madde metni uyarınca gözaltına almanın özgürlükten yoksun bırakma için izin verilen bir gerekçe olmamasına rağmen, Sözleşmeci Tarafın, bir çatışma bağlamında güvenliğe tehdit oluşturan savaş esirleri ve sivillerin gözaltına alınması için Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerini askıya almak durumunda olmadığını, zira söz konusu maddenin uluslararası insancıl hukuk ilkelerine (Üçüncü ve Dördüncü Cenevre Sözleşmeleri) uygun olarak yorumlanabileceğini ve uygulanabileceğini kabul ederek olumlu yanıt vermiştir.

36. Aynı şekilde, Sözleşme hükümlerine yönelik herhangi bir askıya alma olmaksızın uluslararası bir silahlı çatışmayla ilgili olan *Gürcistan / Rusya (II)* [BD] (2021) davasında Mahkeme yöntemini netleştirmiştir (§ 95): davanın her bir yönü ve ihlal edildiği iddia edilen her bir Sözleşme maddesi için, Sözleşme hükümleri ve uluslararası insancıl hukuk kuralları (UİH) tarafından oluşturulan iki hukuki rejim arasında bir çatışma olup olmadığını tespit etmiştir. Bu sebeple Mahkeme, UİH şartlarını aşağıdakilerle kıyaslamıştır:

- öldürülen, kötü muamele gören, evleri ateşe verilen veya yağmalanan sivillere ilişkin olarak, Sözleşme'nin 2, 3 ve 8. maddeleri ve Sözleşme'ye Ek 1. No.lu Protokolün 1. maddesi (§§ 194-199);
- sivillere yönelik muamele ve tutukluluğa ilişkin olarak, Sözleşme'nin 3 ve 5. maddeleri (§§ 234-237);
- savaş esirlerine yönelik muameleye ilişkin olarak, Sözleşme'nin 3. maddesi (§§ 266-267);
- yerinden edilmiş kişilerin serbest dolaşım özgürlüğüne ilişkin olarak, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokolün 2. maddesi (§§ 290-291);
- devlet okulları ve kütüphanelerinin yağmalandığı veya tahrip edildiği iddiasına ilişkin olarak, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokolün 2. maddesi (§§ 310-311);

[1] ICCPR'in 4 § 1 maddesinin ilgili kısmı aşağıdaki gibidir: "Ulusun varlığını tehdit eden ve varlığı resmen ilan edilmiş olan olağanüstü bir durumun varlığı halinde...".

[2] Karşılaştırın, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi/ Türkiye (10 Temmuz 1976 tarihli Komisyon raporu, § 527) davasında vardığı sonuç: "Sözleşme'nin 15. maddesi, sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilanı gibi resmi ve kamuya açık bir derogasyon eylemi gerektirmektedir ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Tarafça böyle bir eylem ilan edilmemişse, her ne kadar koşullar bunu yapmasını engellememiş olsa da, 15. madde uygulanamaz.".

37. soruşturma yükümlülüğüne ilişkin olarak, Sözleşme'nin 2. maddesi (§§ 323-325).*Aydın Sefa Akay / Türkiye*, 2024 kararında Mahkeme, Sözleşme'nin 15. madde anlamında "uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülükler" uyarısını, söz konusu hüküm kapsamında gerekçelendirilemeyecek olan uluslararası bir hâkimin tutuklu yargılanması (§ 130), konutunun ve üstünün aranması (§ 144) bağlamındaki diplomatik bağışıklıktan doğan yükümlülüklere kadar genişletmiştir.

III. Madde 15 § 2: askıya alınamaz haklar

Sözleşme'nin 15 § 2 maddesi

> "2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez."

38. Madde 15 § 2, belirli hakları askıya alma işlemine karşı korumaktadır. 15 § 2 madde metnine göre, bu haklar: Meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında Madde 2 (yaşam hakkı); Madde 3 (İşkence veya başka bir türlü kötü muamele yasağı); Madde 4 § 1 (Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı); ve Madde 7 (Kanunsuz ceza olmaz).

39. Sözleşme'ye ek üç protokol, söz konusu protokollerde yer alan belirli hakların askıya alınmasını yasaklayan hükümler de içermektedir. Bunlar, 6 No.lu Protokol (barış zamanında idam cezasının kaldırılması ve savaş zamanında idam cezasının sınırlandırılması), 7 No.lu Protokol (sadece bu protokolün 4. maddesinde yer alan aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama ilkesi) ve 13 No.lu Protokoldür (idam cezasının her durumda kaldırılması).[6]

40. Sözleşme'nin 15 § 2 maddesinin etkisi (ve 6, 7 ve 13 No.lu Protokollerdeki ilgili askıya alınamazlık hükümlerinin) etkisi, atıfta bulundukları hakların, bir Sözleşmeci Devlet tarafından uygulanan herhangi bir askıya alma işleminden bağımsız olarak, herhangi bir savaş veya olağanüstü hâl durumunda da geçerli olmaya devam etmesidir.

41. Sözleşme'nin 2 ve 7. maddelerine ilişkin olarak, söz konusu haklarda hâlihazırda var olan istisnalar da uygulanmaya devam edecektir.

42. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 2. maddesiyle ilgili olarak, yaşama hakkından herhangi bir şekilde mahrum bırakma eylemi, madde 2 § 2 (a)-(c)'de belirtilen durumların (herhangi bir kişinin yasa dışı şiddete karşı korunması, kanuna uygun bir tutuklamanın gerçekleştirilmesi veya yasal olarak alıkonulan bir kişinin kaçmasının önlenmesi, bir isyan veya ayaklanmanın bastırılması amacıyla yasaya uygun olarak alınan tedbirler) kesinlikle gerektirdiği ölçüde uygulanan güç kullanımından kaynaklanıyorsa, Sözleşme'nin 2. maddesi ihlal edilmemiş olarak değerlendirilecektir. Sözleşme'nin 15 § 2 maddesi, ölümün meşru bir savaş fiilinden kaynaklanması halinde yaşam hakkının ihlal edilmeyeceğine dair ek bir istisna öngörmektedir.

43. Aynı şekilde, Sözleşme'nin 7. maddesi ile ilgili olarak, kanunsuz ceza olmaz ilkesi 7 § 2 madde hükümlerine tabidir; bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

[6] 6 No.lu Protokolün 3. maddesi, 7 No.lu Protokolün 4 § 3 maddesi ve 13 No.lu Protokolün 2. maddesi

IV. Madde 15 § 3: bildirimde bulunma gereklilikleri

Sözleşme'nin 15 § 3 maddesi

"3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir."

HUDOC anahtar kelimeleri

Askıya alma bildirimi (15-3)

44. Genel Sekreterin bilgilendirilmesinin birincil amacı, askıya alınma işlemenin halka açıklanmasıdır. Bir diğer amaç da Sözleşme'nin kolektif bir uygulama sistemi olması nedeniyle, diğer Sözleşmeci Devletlerin askıya alma işleminden Genel Sekreter aracılığıyla haberdar edilmesidir: Bakanlar Komitesinin 56 (16) sayılı kararı uyarınca, Sözleşme'nin 15 § 3 maddesi uyarınca Genel Sekretere iletilen her türlü bilginin Genel Sekreter tarafından mümkün olan en kısa sürede diğer Sözleşmeci Devletlere iletilmesi gerekmektedir (*Yunanistan / Birleşik Krallık*, 1958, § 158).

45. Resmi ve aleni bir askıya alma bildiriminin olmaması durumunda, Sözleşme'nin 15. maddesi davalı Devlet tarafından alınan tedbirlere uygulanamaz (*Güney Kıbrıs Rum Yönetimi v. Türkiye*, 4 Ekim 1983 tarihli Komisyon raporu, §§ 66-68).

46. Alınan tedbirlerin ve gerekçelerinin Genel Sekretere bildirilmesi gerekliliği, genel olarak olağanüstü hâl tedbirlerinin alınacağı ve tedbirlerin amaçlarının açıklandığı hukuki metinlerin bir nüshasının eklendiği bir yazı gönderilmesi yoluyla yerine getirilir (*Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961, § 47). İlgili tüm tedbirlerin nüshaları sağlanmadığı takdirde, bu gereklilik karşılanmayacaktır ("*Yunanistan davası*", Komisyon raporu, § 81(1) ve (2)).

47. *Yunanistan / Birleşik Krallık*, (1958) davasında Komisyon, Sözleşme'nin 15 § 3 maddesinin, bildirimin söz konusu tedbir uygulamaya konulmadan önce yapılmasını gerektirmediğini, ancak bu hükmün lafzından, bildirimin ne kadar süre içerisinde yapılması gerektiği veya Genel Sekretere iletilecek bilgilerin kapsamı konusunda herhangi bir rehber sağlamadığının açık olduğunu tespit etmiştir. Komisyon, ilgili Devletin söz konusu tedbirleri, kaçınılmaz bir gecikme olmaksızın, diğer Yüksek Sözleşmeci Tarafların tedbirlerdeki askıya alma işleminin niteliğini ve kapsamını takdir etmelerini sağlayacak yeterli bilgiyle birlikte bildirmesi gerektiğini değerlendirmiştir. Bu davada, askıya alma tedbirinin uygulanması ile bildirilmesi arasında geçen üç aylık süre çok uzun olarak değerlendirilmiş ve bu sürenin iddia edilen olağanüstü halin yol açtığı idari gecikmeler gerekçesiyle haklı çıkarılamayacağına karar verilmiştir. Aynı durum, "*Yunan davasında*" (Komisyon raporu, § 81(3)) belirli tedbirlerin alınmasından dört ay sonra bildirilmesi için de geçerlidir. Buna karşılık Mahkeme, tedbirlerin yürürlüğe girmesinden on iki gün sonra bildirimde bulunulmasının yeterli olduğuna karar vermiştir (*Lawless / İrlanda (no. 3)*, 1961, § 47).

48. Mahkeme, bir Devlet tarafından yapılan bildirimin Sözleşme'nin 15 § 3 maddesinde öngörülen resmi şartlara, Sözleşme'nin askıya alınması yoluyla alınan tedbirler ve bunların gerekçeleri hakkında Avrupa Konseyinin tam olarak bilgilendirilmesi, uygun olup olmadığını, bu husus taraflardan herhangi biri tarafından gündeme getirilmemiş olsa bile, re'sen inceleme yetkisine sahiptir (*Aksoy / Türkiye*, 1996, §§ 85-86; *Domenjoud / Fransa*, 2024, §§ 147-148).

49. Mahkeme, tarafların bu hususta herhangi bir itirazda bulunmadığı durumlarda, askıya alma işleminin bildiriminde Sözleşme'nin hangi maddelerinin söz konusu olduğunun açıkça belirtilmediği durumlarda bile bu şekil şartına uyulduğunu kabul etmiştir (*Mehmet Hasan Altan / Türkiye*, 2018

§ 89; *Şahin Alpay / Türkiye*, 2018, § 73; *Ahmet Hüsrev Altan / Türkiye*, 2021, §§ 100-102; *Domenjoud / Fransa*, 2024, § 151).

50. Mahkeme ayrıca askıya almanın zaman bakımından veya konu bakımından kapsamı hususunu re'sen gündeme getirebilir (*Alparslan Altan / Türkiye*, 2019, § 74).

51. Mahkeme ayrıca, Sözleşme'nin 15 § 3 maddesi uyarınca olağanüstü hâl tedbirlerine duyulan ihtiyacın sürekli olarak gözden geçirilmesi gerektiğini tespit etmiştir (*Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık*, 1993, § 54).

52. Son olarak, (Sözleşme'nin 15 § 3 maddesinin son cümlesi ile uyumlu olarak) bir askıya alma işleminin geri çekildiği durumlarda, askıya alma işleminin geri çekilmesinin ardından alınan tedbirlere ilişkin herhangi bir davada, Mahkeme davayı, şikâyette bulunulan Sözleşme'nin ilgili maddelerinin tamamen uygulanabilir olduğu temelinde inceleyecektir. Bununla birlikte, bu durum, davanın kendine has koşullarının uygun şekilde göz önünde bulundurulmasının önüne geçmez. Bu koşullara atfedilecek önemi belirlemek ve kurulan dengenin ilgili maddenin uygulanabilir hükümlerine uyup uymadığını, özel lafzı ve maddenin genel hedefi ve amacı ışığında tespit etmek Mahkeme'nin görevidir (*Brogan ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 1988, § 48, Sözleşme'nin 5. maddesine ilişkin).

Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde atıfta bulunulan içtihat, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") kararlarına veya raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar Mahkeme'nin bir Dairesi tarafından esasa ilişkin olarak verilen karara yöneliktir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Bu güncellemenin yayımlandığı tarih itibariyle Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir:
a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse." Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire kurulu tarafından kabul edilmesi halinde, Daire kararı kesin olmaz ve herhangi bir yasal etkiye sahip olmaz. Ancak, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (*http://hudoc.echr.coe.int*), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notundan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkeme, hüküm ve kararlarını resmi dilleri olan İngilizce ve/veya Fransızca olarak vermektedir. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkeme'nin resmi dilleri dışında, otuzdan fazla dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır.

—A—

A. ve Diğerleri / Birleşik Krallık [BD], no. 3455/05, AİHM 2009
Abdülsamet Yaman / Türkiye, no. 32446/96, 2 Kasım 2004
Ahmet Hüsrev Altan / Türkiye, no. 13252/17, 13 Nisan 2021
Akgün / Türkiye, no. 19699/18, 20 Temmuz 2021
Aksoy / Türkiye, 18 Aralık 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-VI
Al-Dulimi ve Montana Management Inc. / İsviçre[BD], no. 5809/08, 21 Haziran 2016
Alparslan Altan / Türkiye, no. 12778/17, 16 Nisan 2019
Atilla Taş / Türkiye, no. 72/17, 19 Ocak 2021
Aydın Sefa Akay / Türkiye, no. 59/17, 23 Nisan 2024

—B—

Barseghyan/ Ermenistan, no. 17804/09, 21 Eylül 2021
Baş / Türkiye, no. 66448/17, 3 Mart 2020
Bilen / Türkiye, no. 34482/97, 21 Şubat 2006
Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık, 26 Mayıs 1993, Seri A no. 258-B
Brogan ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 29 Kasım 1988, Seri A no. 145-B

—C—

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi / Türkiye, no. 6780/74 ve 6950/75, 10 Temmuz 1976 tarihli Komisyon raporu
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi / Türkiye, no. 8007/77, 6 Ekim 1983 tarihli Komisyon raporu

—D—

Dareskizb Ltd / Ermenistan, no. 61737/08, 21 Eylül 2021
Demir ve Diğerleri / Türkiye, 23 Eylül 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-VI
Danimarka, Norveç, İsveç ve Hollanda / Yunanistan (the "Yunan davası"), no. 3321/67 ve 3 diğer başvuru, 5 Kasım 1969 tarihli Komisyon raporu, Yıllık 12
Domenjoud / Fransa, no. 34749/16 ve 79607/17, 16 Mayıs 2024

—E—

Elçi ve Diğerleri / Türkiye, no. 23145/93 ve 25091/94, 13 Kasım 2003

—F—

Fayed / Birleşik Krallık, 21 Eylül 1994, Seri A no. 294-B

—G—

Gürcistan / Rusya (II) [BD], no. 38263/08, 21 Ocak 2021
Yunanistan / Birleşik Krallık, no. 176/56, 26 Eylül 1958 tarihli Komisyon raporu

—H—

Hassan / Birleşik Krallık [BD], no. 29750/09, AİHM 2014

—I—

İrlanda / Birleşik Krallık, 18 Ocak 1978, Seri A no. 25

—J—

Jeronovičs / Letonya, no. 44898/10, 5 Temmuz 2016

—K—

Kavala / Türkiye, no. 28749/18, 10 Aralık 2019
Khlebik / Ukrayna, no. 2945/16, 25 Temmuz 2017

—L—

Lawless / İrlanda (no. 3), 1 Temmuz 1961, Seri A no. 3

—M—

Marshall / Birleşik Krallık (k.k.), no. 41571/98, 10 Temmuz 2001
Mehmet Hasan Altan / Türkiye, no. 13237/17, 20 Mart 2018
Murat Aksoy / Türkiye, no. 80/17, 13 Nisan 2021

—N—

Nuray Şen / Türkiye, no. 41478/98, 17 Haziran 2003

—P—

Pişkin / Türkiye, no. 33399/18, 15 Aralık 2020

—S—

Sabuncu ve Diğerleri / Türkiye, no. 23199/17, 10 Kasım 2020
Sadak / Türkiye, no. 25142/94 ve 27099/95, 8 Nisan 2004
Şahin Alpay / Türkiye, no. 16538/17, 20 Mart 2018
Sakık ve Diğerleri / Türkiye, 26 Kasım 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VII

—T—

Terheş / Romanya (k.k.), no. 49933/20, 13 Nisan 2021

—V—

Vedat Şorli / Türkiye, no. 42048/19, 19 Ekim 2021

—Y—

Yurttaş / Türkiye, no. 25143/94 ve 27098/95, 27 Mayıs 2004